

Röster på Öland

Studieplan

av

Tom Hedlund

Röster på Öland är tematiskt och geografiskt komponerad i åtta avdelningar. Avsikten med uppläggningsen är förstås att texterna ska stödja och belysa varandra och att den bild som växer fram av Öland ska kännas organiskt sammanhållen.

Var och en av de åtta avdelningarna lämpar sig för en sammankomst. Naturligtvis kan man också, om man så önskar, ägna en och samma träff åt ett par avdelningar – allt beror på vad man vill fördjupa sig i.

Öland är ett omskrivet landskap och det finns mycket Ölandslitteratur som här inte har fått plats. I huvudsak är texterna i boken skönlitterära eller kulturhistoriska. Det finns också en omfattande facklitteratur av olika slag om Öland, inte minst arkeologisk, historisk och botanisk.

Innan man startar studiecirkeln bör man orientera sig i litteraturen om Öland. Dessutom är det lämpligt att man hela tiden har en detaljerad Ölandskarta att tillgå.

Vidare bör man ta kontakt med Ölands turistbyrå och begära in aktuella broschyrer. Turistbyrån kan dessutom bidra med statistiska uppgifter och fakta av olika slag. På de öländska biblioteken kan man söka uppgifter om litteratur som på olika sätt handlar om Öland; på huvudbiblioteket i Borgholm finns en stor samling Ölandslitteratur, varav en del är till utlån. Viss information kan man också finna på Internet.

Tom Hedlund

1. ”...den skönaste af alla öar...”

Under den första träffen är det lämpligt att deltagarna berättar något om sina relationer till och sina kunskaper om Öland. Man kan i det sammanhanget passa på att fundera över hur det kommer sig att bilden av ett landskap så ofta får sin utformning av besökare.

I antologins första avdelning får vi möta olika uppfattningar om Öland så som de formulerats av såväl besökare som ölänningar.

Inledningen, s 15

Varifrån är det citat hämtat som bildar avsnittets rubrik?

Karlevistenen är unik med sin minnesdikt i det isländska versmåttat dróttkvætt över en dansk hövding. Ta reda på mer om stenen och dess ursprung: vem har gjort ristningen, när gjordes den och i vilket sammanhang? Vad hade en dansk hövding på Öland att göra?

Olaus Magnus och Ragnhild Boström, s. 16–20

Ta reda på mer om Olaus Magnus' *Historia om de nordiska folken* (nyutgåva 2001). När och var skrevs den? Hur stor del av verket handlar om Öland?

Hur mycket är historia och hur mycket är saga i Olaus Magnus' Ölandsbeskrivning?

Ragnhild Boström är den främsta kännaren av de öländska kyrkornas historia och utsmyckning. Läs hennes lilla bok *Ölands kyrkor* (1982) och kanske någon av hennes mer detaljerade öländska kyrkoberskrivningar i samlingsverket *Sveriges kyrkor*, t.ex. den om Bredsättra kyrka (*Sveriges kyrkor 183; Öland 2:4* (1980)). Kan man säga något generellt om kyrkobyggnadernas utveckling på Öland genom tiderna?

Lennart Sjögren, s. 21

Lennart Sjögrens dikt har titeln ”Kartorna”. Handlar den bara om kartor, eller handlar den också om något annat, och i så fall vad?

Sjögren är uppvuxen och bosatt på norra Öland. Ta reda på mer om honom, hans författarskap och hans konstnärskap. Hur stark anknytning har hans författarskap till Öland? Hur skulle man kunna formulera den natursyn som man möter i hans dikter?

Abraham Ahlqvist, s. 22–23

Läs mer i Abraham Ahlqvists *Ölands Historia och Beskrifning* (nyutgåva 1979). När tillkom den och vilket syfte hade Ahlqvist med sitt verk?

I utdraget ur Ahlqvists bok får vi en landskapsbeskrivning. Ser Öland likadant ut idag, eller har landskapet förändrats? I så fall: hur? Om man idag skulle vilja beskriva Öland ur ett övergripande perspektiv på samma sätt som Ahlqvist gjorde – hur skulle en sådan beskrivning se ut?

Kurt Lundgren, s. 24–26

Läs mer i Kurt Lundgrens böcker, t.ex. *Öland: brottsling, bödel, strandade skepp* (1996), *Plundringen av Öland* (2001), *Borgholms slott vårt goda nöje* (2003) eller *Öländsk historia. Berättelser om hur det egentligen var* (2004) om förhållanden och händelser i Ölands historia.

Varför betraktar Lundgren drottning Kristina som så katastrofal för Öland?

Vad ska man säga om Karl X Gustavs levnadsvanor så som de speglas i de siffror som Lundgren redovisar? Läs vidare om Karl X Gustav, t.ex. i Peter Englunds biografi *Den oövervinnerlige* (2000). Överensstämmer Englunds bild av kungen med Lundgrens?

Erik Johan Stagnelius, s. 27–29

Erik Johan Stagnelius växte upp som prästson i Gärdslösa och är en av våra främsta romantiska poeter. Vad kan man uppfatta som tidstypiskt romantiskt i hans Ölandsbeskrivning och vad är jämförelsevis realistiskt?

Selma Lagerlöf och Erik Axel Karlfeldt, s. 30–35

Selma Lagerlöf och Erik Axel Karlfeldt var generationskamrater och räknas till de s.k. 90-talisterna i svensk litteratur. Här har de skapat varsin Ölandsbild av sagokaraktär, men med viktiga realistiska detaljer. Vilken av de två Ölandsbilderna känns mest träffande?

Läs också de övriga kapitlen som handlar om Öland i Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*.

2. ”Solens och vindarnas ö”

Med utgångspunkt från en formulering som har blivit en turistslogan följer här ytterligare bilder av Öland – ofta bilder på plats, utformade av bofasta eller besökare.

Inledningen, s. 37

Citatet som bildar avsnittets titel är hämtat från rubriken till Helge Nelsons uppsats ”Öland, solens och vindarnas ö” i STF:s Årsskrift 1921. Hur träffande är uttrycket ”solens och vindarnas ö” om Öland?

Sven Erik Sjöholm, s. 38

Sök rätt på tonsättningen av Birger Anrep-Nordin, enklast i *Öland i litteraturen* (1996), och sjung Ölandssången. Diskutera lokalpatriotismen i texten. Är den Ölandsbild man möter i dikten träffande?

Sjöholm sökte stimulera den öländska turismen. Känner man igen Ölandssångens bild av Öland i den moderna turistreklamen?

Anna Rydstedt, Barbro Dahlin och Lars Bäckström, s. 39–43

Jämför de tre författarnas Ölandsbilder. Vad skiljer dem åt och vad är gemensamt? Hur skiljer sig författarna åt i stilen?

Rydstedt var född och uppvuxen på Öland och återvände dit varje sommar; Dahlin och Bäckström var sommaröläningar. Kan deras olikartade Ölandsbilder ha något att göra med att en författare är infödd på ön och de andra två är mer tillfälliga besökare, eller hänger olikheterna mera ihop med författarnas olika temperament?

Carl Areskog, Åke Lundqvist och Erik Axel Karlfeldt, s. 44–53

Studera det öländska växtlivet med hjälp av någon öländsk flora. Vilka växter är mer eller mindre unika för Öland?

Hur förhåller sig Areskogs och Lundqvists resonemang till varandra när det gäller valet av landskapsblomma?

Försök att få tag i Carl Areskogs numera klassiska *En bok om Öland* (1941), som kom i nytryck 1991. Där finns en levande framställning av Ölands historia och kulturhistoria, liksom om den öländska naturen.

Titta närmare på Karlfeldts dikt och se hur poeten arbetar med rimmen. Hur träffande är dikten som natur- och landskapsskildring?

Henning West och Birgitta Ahlberg, s. 54–58

Öland är ett kyrktätt landskap. Vilka församlingar är störst och vilka är minst? Kyrkorna har byggts om på olika sätt och vid olika tider. Försök att få fram bilder av några öländska kyrkor och studera byggnadsstilarna. Källa ödekyrka är den enda Ölandskyrka som har bibehållit ett äldre utseende, eftersom den ersattes av en helt nybyggd kyrka.

Vad berättar Birgitta Ahlbergs text om seder och bruk vid jultid?

Wilhelm och Kurt Lundgren, s. 59–62

Väderkvarnarna är ett karakteristiskt inslag i det öländska landskapet. Hur kan det komma sig att så många hade egna husbehovskvarnar och att det fanns så få kvarnar där man mot betalning kunde få sin säd malen?

Vilka olika slags kvarnar har det funnits på Öland?

Sussie Bjuvstedt, s. 63–64

Järnvägen på Öland blev relativt kortlivad. Varför? Vad användes järnvägen till i första hand och varför kunde den inte konkurrera med landsvägstrafiken? Hur kommer det sig att järnvägen hade en så egendomlig sträckning (se kartan s. 10)? Läs om järnvägen i *Ölands järnvägar* (1987) av Göran Adolfsson, Sune Lantz och Hjalmar Nilsson.

Kjell Adler, s. 65

Kjell Adler var en fyndig poet som skrev mycket om det dagsaktuella i en slående och humoristisk form. Läs några sådana dikter av honom. Vad känns specifikt öländskt i dikten ”Nattlig vandring”?

3. ”...lifligheten, det sorglöst glada humöret...”

I den här avdelningen möter man olika beskrivningar av ölännen och ölännings karaktär. Därmed är vi också inne på en mycket känslig fråga: finns det lokal- och nationalkaraktärer? Hur uppstår beskrivningarna av sådana karaktärer, hur vidarebefordras de, hur påverkar de oss och vårt sätt att möta andra människor? Mindre kontroversiell är frågan om de olika dialekterna. Finns det kanske någon av cirkeldeltagarna som kan läsa upp någon av de dialektala texterna så att de övriga kan få en uppfattning om hur just de här varianterna av öländsk dialekt ska låta?

Inledningen, s. 67

Varifrån är det citat hämtat som bildar avsnittets rubrik?

Diskutera frågan om national- och lokalkaraktärer. Har ölännen en särskild karaktär?

Hur har uppfattningen om ölännings karaktär uppstått?

Otto Christian Ekman, s. 68–70

Var de hygieniska missförhållanden som Ekman beskriver unika för Öland, eller bör man tänka sig att det var ungefär likadant överallt på den svenska landsbygden? Hur kan det komma sig att den hygieniska misären inte är fullt så framträdande på öns sydvästra del?

Vilken är enligt Ekman orsaken till de sjukdomar som grasserar på Öland?

Helge Nelson, Olle Holmberg och Gillis Hammar s. 71–76

Hur beskriver Nelson ölänningsens karaktär och orsakerna till den? Finns det något att ta fasta på i Nelsons resonemang, eller är det helt och hållet grundat på ett föråldrat synsätt?

I alla tre texterna berörs den öländska emigrationen. Hur såg emigrationen från Öland ut? Hur många utvandrade och varför, hur många kom tillbaka, hur gick det för dem som gav sig av? Läs t.ex. Anders Johanssons intervjubok *Mitt liv i Sverige och Amerika och i Det stora kriget* (1981), liksom hans intervjuer med Ölandsemigranter i andra böcker. Vissa av dessa intervjuer ingår i *Öland. Människor och landskap* (2000).

Gillis Hammars ”Ölännings i främmande land” är en klassisk dikt om ölännings i förskingringen. Skymtar i dikten några föreställningar om ölänningsens speciella karaktär?

Läs och diskutera de övriga Ölandsdikterna i Hammars diktsamling *Briggen Fernandville*.

Erik Axel Karlfeldt, s. 77

Sök upp tonsättningen till dikten av Sven Scholander, t.ex. i *Den svenska sångboken*, red. Anders Palm och Johan Stenström (1997 och senare), och sjung den.

Thekla Engström, Albert Eriksson och Nils Larsa Waange, s. 78–85

Vad är karakteristiskt för de öländska dialekterna? Hur skiljer sig dialekterna mellan norra och södra Öland? Jämför Albert Erikssons och Nils Larsa Waanges dikter ur dialektsynpunkt.

4. ”...mot trolltyg hjälper varken vitlök eller Fader vår”

I den här avdelningen finns det en hel del folklöre. Läs *Svenska folksägner* (1972), red. Bengt af Klintberg, och diskutera folksägnerna och deras lokalanknytning. Hur lokala är egentligen de folkliga föreställningar som har knutits till bestämda platser och ibland också till bestämda personer? Är allt det som vi brukar kalla folktro något som vi idag har övergivit, eller finns det kvar rester av gamla folkliga föreställningar? Finns det rent av sådant som man skulle kunna kalla modern folktro?

Inledning, s. 87

Varifrån är det citat hämtat som bildar avsnittets rubrik?

Ibland har olika föreställningar knutits till fornlämningar t.o.m. när det gäller benämningarna, t.ex. Odens flisor. Sök upp litteratur om Ölands fornlämningar och äldsta historia. Vad vet man om Ölands forntid?

Öländska folksägner, Kurt Lundgren och Anna Rydstedt, s. 88–91

Finns det några gemensamma drag som är karakteristiska för folksägnerna? Hur tar ont och gott gestalt? Även om Anna Rydstedts dikt är en uppteckning, har den ändå en annorlunda karaktär än de övriga folksägnerna i detta avsnitt. På vilket sätt skiljer sig hennes dikt från övriga här refererade sägner?

Thekla Engström, s. 92–95

Sök upp Thekla Engströms två böcker om Öland och öläningar. Se bilden på s. 66, där hon är ute bland de öläningar hon porträtterar. Hon besöker där malminnevånare i Eriksöre. Ta reda på mer om fattigbefolkningen på malmarna, t.ex. i Anders Johanssons *Ölands Stora alvar. Mitt i ett världsarv* (2006), och diskutera de livsvillkor som rådde där.

Sagan om Rosenkind ligger till grund för Margit Fribergs roman *Rosenkind*. Hur hanterar Friberg sagan – blir den hos henne just en saga eller snarare en historisk roman?

Elin Hök, s. 96–103

Finns det i novellen ”Trolltyg” inslag som man kan känna igen från gamla folksagor?

Läs Elin Höks novellsamling *Alvarens folk*. Hur beskriver hon människor och miljöer?

Novellen är illustrerad av Ivan Hoflund och Harald Sallberg. Många konstnärer har sökt sig till Öland – sök upp och diskutera material om Öland och konstnärerna. Varför har Öland varit ett så attraktivt landskap för konstnärer?

5. ”...ett uråldrigt kulturlandskap...”: mellersta Öland

Den del av Öland som de flesta besökare först mötte och ännu möter är den mellersta. Många har efter landstigningen vid Färjestaden rest norrut, och har därför fått det första intrycket av ön från landskapet längs vägen mellan Färjestaden och Borgholm.

Inledning, s. 105

Varifrån är det citat hämtat som ingår i avsnittets rubrik?

Sök upp de reseberättelser – av Filip von Schwerin och Horace Marryat – som inte är representerade i den här antologin, men som omnämns i inledningen till det här avsnittet. Läs partier ur dem och läs också mer av Linnerhielms här citerade resebeskrivning (s. 113–115). Vilka slags landskap uppskattade dessa resenärer och vilka slags landskap uppskattade de inte? Varför tycker vi att landskap är vackra eller fula? Har smaken förändrats sedan 1700- och 1800-talen, och i så fall hur och varför?

Göran Palm, s. 106–107

Ta reda på historien bakom Ölandsbron. Vad har den betytt för Öland? Stämmer Göran Palms historieskrivning i diktutdraget?

Läs resten av Palms Ölandsbeskrivning i boken *Sverige – en vintersaga*. 4.

Carl von Linné, s. 108–109

Vid Greby fick Linné, som reste över hela ön 1741, för första gången se ett alvar, liksom han här för första gången mötte den speciella stensurning. Ta reda på mera om och diskutera den öländska stenhanteringen.

Albert Eriksson, s. 110–112

Albert Eriksson, som också hade skrivit dikten om ”Påskkäringen” (s. 79), var en öländsk poet som levde i små omständigheter. Ta reda på mer om honom och läs också hans övriga öländsdikter i samlingsvolymen *En Ölandsskald*.

En målning av Nils Kreuger (s. 111) illustrerar Erikssons dikt. Öland är bekant för sina hästar; jämför vad Olaus Magnus skriver om de talangfulla Ölandshästarna (s. 16). I Hella Schultzes och PeO Larssons *Ölands hästar. Remontuppfödning och annan hästavel på Öland* (2004) kan den intresserade läsa allt om Ölands hästhistoria.

Jonas Carl Linnerhielm, s. 113–115

Jämför dagens öländska landskap längs Linnerhielms färdväg med det landskap han beskrev. Hur såg slottsruinen ut på den tiden jämfört med idag? Varför blev slottet en ruin?

Eva Bexell, s. 116–119

Ta reda på så mycket som möjligt om kungahusets relation till Öland och Borgholm. Sök också uppgifter om tiden som kunglig jaktpark, Borgholms slotts historia, Sollidens historia, kungajakterna etc. Hur påverkades ölänningsens dagliga liv av att Öland under 232 år var kunglig jaktpark? Hur är förhållandet mellan kungafamiljen och dagens ölänningsar?

Agnes von Krusenstjerna, s. 120–122

Ta reda på så mycket som möjligt om Borgholms historia som stad och som societetsbadort.

Per Planhammar, s. 123

Läs om Kapelluddens historia t.ex. i Ragnhild Boströms *Ölands kyrkor* (1982) eller *Natur och kultur på Öland* (utgiven av Länsstyrelsen i Kalmar län 2001).

Erik Johan Stagnelius, s. 124

Läs om Näckens roll i folktron.

Se närmare på diktens struktur. Hur bygger Stagnelius upp den dramatiska stämningen? Se på rimmen och rytmen, notera också var skiljetecknen är placerade.

Dikten har av tradition knutits till bäcken vid Gärdslösa kyrka. Är dikten verkligen lokalanknuten, eller har kunde den ha tillkommit varsomhelst?

Dankungen och Långlöte Möja, s. 125–127

Läs om och diskutera Danmarks roll i Ölands historia t.ex. i Carl Areskogs *En bok om Öland* (1941, nytryck 1991).

Anders Johansson, s. 128–130

Läs mer om Mittlandsskogen/Österskog och dess historia, t.ex. i Anders Johanssons *Öland. Mittlandet* (2006).

Läs också om Ismantorps borg, t.ex. i *Långlöt: ur en Ölandssockens kulturhistoria* (utg. av Långlöts hembygdsförening; red. Bertil Palm, 1970) och på Internet. Vilka olika idéer om borgens användning har diskuterats? Hur skiljer den sig från andra öländska borgar?

Barbro Lindgren, s. 131–133

Läs mer av Barbro Lindgren, som har skrivit flera dikter och dessutom prosa med Ölandsanknytning.

Hur idylliska är de två dikterna som här representerar Lindgrens poesi? Vilken roll spelar landskapet – måste det här vara dikter från just Glömminge, eller kunde de höra hemma någon annanstans?

6. ”...omängd luft och oskymd himmel...”: södra Öland

Stora Alvaret på södra Öland utgör en unik naturtyp. Har Stora Alvaret alltid sett ut som det nu gör? Vad innebär det att Södra Ölands odlingslandskap nu finns med på Unescos världsarvslista? Vad kan det betyda för landskapets utveckling? Odlingslandskapet finns främst i kanterna av Stora Alvaret, i all synnerhet är Mörbylångadalen känd för sin bördighet.

Inledning, s. 135

Varifrån är det citat hämtat som ingår i avsnittets rubrik?

Carl von Linné och Margit Friberg, s. 136–141

Vad uppskattade Linné och vad uppskattade han inte i det öländska landskapet? Läs vidare i Linnés resebeskrivning.

Hur uppförde sig Linné och hans sällskap mot ortsbefolkningen, om man får tro Margit Friberg?

Friberg ger ett helt annat perspektiv på de situationer som Linné beskriver. Ge exempel från de här textutdragen.

Albert Theodor Gellerstedt, s. 142–143

Gellerstedt är en av de första som upptäcker Stora Alvarets skönhetsvärden. Vilka särskilda kvaliteter hos detta landskap framhåller han i sin dikt ”På

Alfvaren"? Kan man ana något om hur det gängse skönhetsidealet när det gäller landskap såg ut vid den tid då dikten skrevs?

Försök att finna några reproduktioner av Gellerstedts Ölandsakvareller.

Anders Johansson, Gunnel Ahlin, Nina Södergren och Barbro Lindgren, s. 144–151

I de texter som ingår på dessa sidor är landskapet minst lika mycket ett stämningsskap som ett geografiskt område. Vilka känslor och reaktioner inspirerar alvaret till i dessa texter?

Margit Friberg och Birgitta Trotzig, s. 152–159

Här möter vi det vintriga alvaret. Sök uppgifter om fåken, den speciella öländska snöstormen. Hur skildrar författarna landskapet och väderleken? Kan man säga att landskapet också hos Friberg och Trotzig blir ett slags spegling för de människor som befinner sig i landskapet?

Jacob Tegengren, s. 160–161

Jacob Tegengren är en av de många besökare som har fascinerats av Öland. Ta reda på mer om Tegengren. Vem var han, vad skrev han annars för slags poesi?

Tegengren var finlandssvensk. Hur många är finlandssvenskarna och hur stor är den finlandssvenska befolkningen i relation till Finlands totala folkmängd?

Cecilia Bååth-Holmberg, s. 162

Författaren skriver om ett plötsligt skyfall över alvaret. Hur ser väderstatistiken ut för Öland räknat i soltimmar, regnmängder etc.?

Vem var Cecilia Bååth-Holmberg? Läs *Från drottningens ö* och försök att karakterisera hennes uppfattning om ön, dess historia och dess befolkning. Vad skrev hon för övrigt?

Anders Johansson, s. 163

Vad för slags fossiler finns det på Öland? Hur gamla är de? Vad är egentligen en fossil?

Sten Selander, s. 164–165

Sten Selander var också botaniker. I *Det levande landskapet i Sverige* (1955; även senare upplagor finns) skriver han bl.a. om alvaret. Jämför poetens och botanikerns bild av landskapet.

Undersök dikten också ur teknisk synpunkt. Vissa rader är kortare än andra – man hör det, när man läser dikten högt. Varför är det olika längd på raderna?

Göran Sonnevi, s. 166–168

Läs dikten noga. Hur är dikten komponerad? På vilket sätt blandar Sonnevi olika element?

Sonnevi blev berömd för sin dikt ”Om kriget i Vietnam” 1965. Finns det någon politisk dimension i Ölandsdikten?

Anna Rydstedt, s. 169–171

Läs om Anna Rydstedt i Jan Olof Ulléns bok *Kära, kära verklighet. En bok om Anna Rydstedt* (2000). Vilken var hennes anknytning till Öland?

Pälle Näver (Josef Högstedt), s. 172–173

Vem var Pälle Näver och vad skrev han vanligen för slags texter?

De stora sociala skillnader som Pälle Näver beskriver var en realitet i den tidens samhälle. Vilka möjligheter hade ett barn från det sociala bottenskiktet att få uppmärksamhet i skolan? Vilken framtid hade ett sådant barn? Lever vi idag i ett jämlikt samhälle?

7. ”...havet ligger nära...”: norra Öland

Öland norr om Borgholm innehåller många slags naturtyper, från kärv alvarmark till lummiga lundar. Längs en del av den västra kusten finns en omfattande stenhantering. Den nordligaste socknen, Böda, täcks till stor del av skog; längs Bödas ostkust finns en milslång, sammanhängande sandstrand som är mycket välbesökt sommartid. Längre var den nordligaste delen av Öland en isolerad och fattig avkrok.

Inledning, s. 175

Varifrån är det citat hämtat som ingår i avsnittets rubrik?

Hjalmar Nilsson, s. 176–178

Läs mer av Hjalmar Nilsson. Hör det Öland han skildrar helt hemma i det förflutna, eller kan man även idag känna igen sig i hans beskrivningar av människor och landskap?

Peter Hultsberg, s. 179–181

I dikten om Föra posthus skymtar också Föra kyrka, som är en av Ölands intressantaste. Läs mer om Föra kyrka och Martinuskorset vid kyrkan i Ragnhild Boströms *Ölands kyrkor* (1982).

Hur väver Hultsberg samman landskap och andakt i dikten ”I Tacksägelsetid”?

Olof Löttiger, s. 182–184

Stenkustens folk har under många år spelats i Jordhamn. Ta reda på mer om den nordöländska stenhantlingens historia i t.ex. *Öländsk kalksten* (2005) av Anders Johansson. Vad användes den öländska kalkstenen till?

Lars Bäckström, s. 185–186

Lars Bäckström, som avled 2006, delade under många år sin tid mellan Uppsala och Källa på Öland. Han skrev en vardagsförankrad poesi, som kallades ”nyenkel” i början av 1960-talet. Hur och på vilket sätt ”enkla” är de här två dikterna?

Johan R. Johansson, s. 187–188

Källaskepparen Johansson diktade visor i skillingtrycksstil. Vad kännetecknar denna stil, om man ser till hans dikt om skonerten Primus?

Sök reda på uppgifter i sockenböcker och på andra håll om öländsk skeppsfart.

Tom Hedlund, s. 189–190

Stationshuset i Vedborm brann ned ett par år efter det att texten hade tillkommit. I prosadiktsviten ”Drömmen om Vedborm station” i *Stormens anatomi* (1981) återvänder författaren till den då nedbrunna stationen. Läs om stationerna i *Ölands järnvägar*.

Vedborm är ett egendomligt namn. Läs och diskutera Göran Hallbergs *Ortnamn på Öland* (1985).

Sven Ljungberg, s. 191–193

Läs mer i Sven Ljungbergs *På Öland* och studera de träsnitt som illustrerar texten i hans bok. Vilken bild av Öland förmedlar Ljungberg? Hur uppfattar orsbefolkningen den sommarboende konstnären?

Ann Margret Dahlquist-Ljungberg, s. 194–197

Läs mer av Dahlquist-Ljungberg. Se också på de tuschteckningar som hon har illustrerat sina texter med. Hon var en stridbar kärnkraftsmotståndare och miljökämpe – läs och diskutera *Homo Atomicus*, där det bl.a. finns en lång prosatext om problemen med att evakuera norra Öland vid en kärnkraftsolycka i

Simpevarp (Oskarshamnsverket). Är kärnkraften faktiskt så riskabel som Dahlquist-Ljungberg hävdade, eller är den en tämligen riskfri energikälla?

Ivar Lo-Johansson, Olle Holmberg, Aksel Sandemose, Per Planhammar, s. 198–208

Texterna skildrar samma geografiska område, från kust till kust. Läs Lo-Johanssons roman och granska skildringen av människor och miljöer närmare. Jämför med Sven Ljungbergs skildringar av människorna och miljöerna i *På Öland*.

Olle Holmberg var litteraturhistoriker och sommarölänning. Han har skrivit en mycket kort och numera svåråtkomlig turisthandledning för Ölandsbesökaren med titeln *Öland i ett nötskal*. I *Lyckliga somrar. Författarliv kring Horns udde* (2003) har Ulf Wickbom porträtterat bl.a. Holmberg och Lo-Johansson. Läs och diskutera den engagerade sommarölänningen Holmbergs bild av ön i *Tankar om rådjursstek och annat*.

Sandemose skrev vid flera tillfällen om sin Ölandsvistelse, bl.a. på ett par sidor i romanen *Felicias bröllop*. Vilken bild av författaren ger den i antologin medtagna skildringen av hans tid på Öland, och vilken uppfattning om landskap och människor möter man?

Sandemose är bl.a. känd för den s.k. Jantelagen. Vad är det för lag och vad är Jante?

Planhammar har vid flera tillfällen skrivit med utgångspunkt från öländska miljöer. Hur skildrar han i det här utdraget det öländska landskapet? Hur förankrad är berättaren i landskapet?

Carl von Linné, Margit Friberg, s. 209–215

Leta upp Neptuni åkrar på kartan norr om Byxelkrok. Linné reste dock inte utefter stranden där det område som idag kallas Neptuni åkrar ligger, utan längre in i landet. Den västra kusten nådde han först ett stycke söder om Byxelkrok och det var där han fann det område som han gav namnet Neptuni åkrar. Han fortsatte sedan vidare söderut på det som numera är vägen längs den västra landborgen, och fann kalkugnar i Hunderum, nedanför Haget.

Hur gick kalkbränningen till? Varför sysslade man med kalkbränning? Hur fick man bränsle till ugnarna?

Vad iakttog Linné och hans sällskap och hur tänker sig Margit Friberg att ortsbefolkningen betraktade de främmande herrarna?

Petter Åhstrand, s. 216

Hur levde kvinnorna på norra Öland enligt Petter Åhstrand? Hur fördelades sysslorna mellan män och kvinnor? Bör man tänka sig att den arbetsfördelning som Åhstrand skisserar är speciell för norra Öland, eller för Öland över huvud taget? Eller rådde ungefär samma förhållanden inom allmogen i hela Sverige?

Lennart Sjögren, s. 217–221

Sök upp myten om Ikaros, som Sjögren anknyter till i ”Dagen före plöjarens kväll”. Sjögren är också bildkonstnär med stort intresse för måleri. Här anspelar han diskret på en målning av holländaren Pieter Bruegel där Ikaros störtar i havet utan att någon märker det. I målningens förgrund finns just en plöjare.

Vad säger ”Dagen före plöjarens kväll” om landsbygdens förändringar och jordbrukets utveckling?

”Kusttrakt” börjar som en faktanotis men slutar som en vision. Vilken innebörd kan man finna i diktens fem sista rader och hur beroende är diktens slut av landskapsbeskrivningen i diktens första del? Hade de fem sista raderna haft samma effekt om de ensamma hade utgjort en dikt?

Vad spelar ortsanknytningen för roll i ”Oktoberskymning”? Skulle dikten kunna knytas till andra platser?

Sjögren har skrivit om landsbygdens förändringar också på andra håll. Läs t.ex. diktsamlingen *Dikter Ur Landet* (1969) eller texterna om landskapet i prosaboken *Bilden. Tankar om poesi och miljö* (1981).

Gustaf af Geijerstam, s. 222–223

Kronofogdens berättelser utgår från kriminalhistorier som den pensionerade kronofogden Eneman i Borgholm berättade för Geijerstam. Försök att få tag i boken och läs novellerna. Cecilia Bååth-Holmberg upprördes över den bild av ölänningen som historierna förmedlar, men Geijerstams avsikt var säkert inte att utpeka den öländska befolkningen som extremt kriminell, utan att belysa skikt i människan som finns oavsett hemvist. Spelar lokaliseringen till Öland någon roll för novellerna, eller skulle de kunnat utspela sig var som helst?

Några deckare av bl.a. Tomas Arvidsson och Folke Mellvig utspelar sig också helt eller delvis på Öland. Läs t.ex. Arvidssons *Huset med de gamla damerna* (1986) och diskutera kombinationen av kriminalintrig och miljöskildring.

Magnus Utvik, s. 224–225

Vilken roll spelar miljön i Utviks dikter? I ”Ensam på ön” nämns fyren Långe Erik med en suggestiv formulering. Läs om fyrens historia, t.ex. Lars

Weinhardts uppsats i *Att upptäcka Böda – en annorlunda socken*, red. Ulf Wickbom (2003).

8. ”Därför berör oss fåglarnas liv”

Bokens sista avsnitt är ägnat fåglarna och i någon mån fågelskådarna. Sök uppgifter om det öländska fågellivet.

Inledning, s. 227

Varifrån är det citat hämtat som bildar avsnittets rubrik?

Niklas Törnlund, s. 228–229

Läs mer av Törnlund, som också i andra sammanhang har skrivit fågeldikter. I ”Pilgrim från havet” skildrar Törnlund hur en pilgrimsfalk fångar en stare vid Kapelludden i Bredsättra. Diskutera hur titeln, namnet på fågeln och platsens namn och dess religiösa associationer samspekar.

”Ut i stormen” utspelar sig vid fyren Långe Jan vid Ölands sydspets. Sök uppgifter om fyren och dess historia.

Vid Ottenby ligger en berömd fågelstation. Vilken verksamhet bedrivs vid fågelstationen och varför ligger den just där?

Nina Södergren, Birger Andersson, s. 231–235

Södergrens ”Vår utan vipor” ger en glimt av Ölands ibland oberäkneliga klimat. Sök uppgifter om Ölands meteorologiska förhållanden. I Kurt Lundgrens *Fåk. Öländsk ovädersbok* (2000) kan man få en uppfattning om de oväder som kan dra fram över ön.

Anderssons ”Gudings sista resa” skildrar ännu en fågeltragedi. Hur har människans sätt att umgås med naturen påverkat fågellivet och djurlivet överhuvudtaget? Skildringen av Gudings hemska död är detaljerad och gripande. Tycker du att fågeln här blir alltför mycket förmänskligad, eller är Anderssons sätt att skildra en fågelindivid tvärtom berättelsens styrka?

Anders Johansson, Lars Ahlin, s. 236–240

Johanssons ”Vingarna” skildrar sökandet efter fjällugglan på södra Öland. Hur ska man tolka slutet och vad säger det om människans roll i naturen?

Ahlins diktsvit är unik i hans produktion. Ta reda på mer om skärfläckan. Hur mycket är en saklig beskrivning av fågeln och dess beteende och hur mycket rör minst lika mycket människan, hennes beteenden och tankevärld? Vad är det hos skärfläckan som har verkat inspirerande på Ahlin?

Läs om paret Ahlin på Öland i Gunnel Ahlins *Nu ska vi ta pulsen på världen!* (2005).

Lennart Sjögren, s. 241–243

Handlar Sjögrens dikt om flyttfåglarnas liv eller om människornas – eller kanske om både och? Vad är det hos flyttfåglarna som Sjögren har fastnat för och vad innebär diktens slutrad?

Flyttfåglarna är ett klassiskt motiv i svensk litteratur. Esaias Tegnér, Johan Ludvig Runeberg och Erik Johan Stagnelius har skrivit varsin dikt med titeln ”Flyttfåglarna”. Sök upp dikterna och jämför dem med Sjögrens dikt. Finns det några beröringspunkter mellan de tre 1800-talspoeterna å ena sidan och Lennart Sjögren å den andra?

Det är nu dags att summera denna studiecirkel. Vilka nya kunskaper har du fått? Vad skulle du gärna fördjupa sig särskilt i? Vad är värt att fundera vidare över? Vilka frågor har inte fått några svar och varför? Vilka frågor om Öland, dess historia, kulturhistoria och natur som inte har ställts i den här studieplanen skulle du själv vilja ställa och ha svar på?

Litteratur, utöver den här och i antologin nämnda, kan man få tips om i de senast utkomna faktaböckerna om Öland, t.ex. *Öland*, red. Bo Tynderfeldt (2003). En intressant historisk och kulturhistorisk bild av ön får man i det bildverket *Öland* (1963) med fotografier av Erik Liljeroth och Jan Mark, och texter av Knut Hagberg, Bror Olsson m.fl. I *Linné på Öland* (1970) följer Bertil Gullander i Linnés spår och citerar också en del ur Linnés dagbok, som låg till grund för hans reseberättelse. Några tidigare antologier med Ölandstexter kan också vara intressanta att studera, t.ex. *På Öland* (1959), red. av Mats Rehnberg, och *Öland i litteraturen* (1996). Om den öländska naturen ur olika synpunkter handlar antologin *Natur på Öland*, red. av Rikard Sterner och Kai Curry-Lindahl (1955). Åtskilliga av de öländska socknarna presenteras i egna sockenböcker, som går in grundligt och mycket givande på lokalhistorien. Årsbokssviten *Öländsk bygd* (1950–), utgiven av Åkerbo Hembygdsförening, innehåller värdefullt material om de nordligaste socknarna.

Via Internet kan man få en uppfattning om vad som finns att tillgå i bokform. På adressen websok.libris.kb.se/websearch/form?type=simple kan man, genom att bara lägga in sökordet ”Öland”, få fram uppgifter om en mängd böcker och smärre skrifter, mer eller mindre specialiserade.